

JUSTIITSMINISTEERIUM

Lauri Hussar
Riigikogu esimees
Riigikogu
riigikogu@riigikogu.ee

Teie 15.11.2024
Meie 02.12.2024

nr 7-1.2/24-01791-2
nr 9-2/8149-2

Vastus Riigikogu liikme kirjalikule küsimusele trahvisüsteemi kohta

Riigikogu liige Vladimir Arhipov esitas 13.11.2024. a justiits- ja digiministrile vastamiseks kolm küsimust seoses rahatrahvisüsteemiga. Rahvasaadiku sõnul ei arvesta praegune trahvisüsteem inimese sissetulekutaset, mistõttu võivad trahvisummad olla vähekindlustatud ja väikese sissetulekuga inimeste jaoks ebaproportsionaalselt koormavad.

1. Kas justiitsministeerium on kaalunud trahvide sidumist inimese sissetulekutasemega, et muuta karistussüsteem proportsionaalsemaks ja vähendada vähekindlustatud inimeste koormust?

Justiitsministeeriumis on kaalutud väärtegade eest karistusena kohaldatavate rahatrahvide sidumist inimese sissetuleku tasemega. Viimati käsitleti teemat Riigikogus 12.06.2024. a vastuvõetud karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (trahviühiku suurendamine) eelnõu 415SE seletuskirjas¹. Muudatus jõustub 1. jaanuaril 2025.

Süüdlase kogu varalise võimekuse väljaselgitamine on keerukam kui üksnes Maksu- ja Tolliameti andmebaasi järelepärimise tegemine. Mõnel väga rikka mulje jätval inimesel ei pruugi regulaarset sissetulekut ollagi. Tema muu vara väljaselgitamiseks tuleks teha väga suur hulk erinevaid päringuid, mis võtaks omajagu aega. Seetõttu ei ole tegelikust sissetulekust rahatrahvi arvestamist peetud väärtemenetluses, mis on mõeldud kergemate süütegude jaoks, otstarbekaks.

Enamus rahatrahve on seadustes antud vahemikuna. Arupärimises viidatakse väikesele kiiruseületamisele. Nt liiklusseaduse § 227 lõike 1 kohaselt võib mootorsõidukijuhi poolt lubatud suurima sõidukiiruse ületamise eest kuni 20 kilomeetrit tunnis karistada rahatrahviga kuni 30 trahviühikut. See tähendab, et rahatrahvi suurus, selle vahemik võib olla 12 kuni 120 eurot. Kohtuväline menetleja (nt politseiametnik) saab karistuse mõistmisel arvesse võtta iga süüdlase varalist olukorda ja määrata seda arvestava karistuse.

Alates 1. jaanuarist 2025 jõustuvad seadusandja poolt heakskiidetud muudatused, mille kohaselt on võimalik väärteto eest määrata ka senisest väiksemat võimalikku rahatrahvi – kaheksa eurot (hetkel 12 eurot). See tagab veelgi paremini süüdlaste erineva rahalise võimekuse arvestamise. Olenemata varalisest võimekusest on kättesaadav väga lihtne rahatrahvide vältimise võimalus: väärtegusid mitte toime panna.

2. Milliseid võimalusi näete õiglasema trahvisüsteemi loomiseks, et vältida olukordi, kus madala sissetulekuga inimeste jaoks muutub trahv ebaproportsionaalselt suureks finantskoormaks?

Karistuse mõistmisel kohtu poolt või määramisel kohtuvälise menetleja poolt arvestatakse kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, võimalust mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid. Üheks kergendavaks asjaoluks on mh süüteo

¹ <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/d0f2c493-2fc0-4edc-a946-ade4e5901fde/>

toimepanemine kõrges eas inimese poolt. Erandlikke asjaolusid arvestades võib kohus või kohtuväline menetleja kohaldada ka karistust alla seaduses sätestatud alammäära.

Seega peabki menetleja hindama igal konkreetsel juhul juba praegu kehtiva seaduse järgi, kui suur on õiglane rahatrahv, mis mõjutaks inimest edaspidi paremini käituma ja samas ei põhjustaks vaesumist. Kohus või väärtegu menetlev kohtuväline menetleja võib mõjuvatel põhjustel määrata rahatrahvi tasumise ositi. Ositi tasutava karistuse täitmise tähtaeg ei tohi ületada ühte aastat.

Ühest küljest on tõsi, et nt 50 eurone rahatrahv, mida arupärimises välja tuuakse, võib olla vähekindlustatud ja väikese sissetulekuga inimesele raskem karistus kui suure sissetulekuga süüdlasele, ent teisest küljest kehtib Eestis teokaristusõiguse põhimõte. Selle kohaselt peab karistuse raskus lähtuma eelkõige isiku süüst. Lubatud sõidukiiruse ületamine on igaühele samamoodi etteheidetav tegu sõltumata sellest, kui rikas või vaene on kiiruseületaja. Seetõttu kohtlebki kehtiv karistussüsteem kõiki kiiruseületajaid võrdsena.

Pensioni puhul on rahatrahvi täitmise kohta täitemenetluse seadustikus (edaspidi *TMS*) ette nähtud kitsendused. Vastavalt *TMS* § 131 lg 1 punktile 10 ei saa pöörata sissenõuet riiklikule pensionile seaduses sätestatud ulatuses. Riiklikust pensionist kinnipidamist reguleerib riikliku pensionikindlustuse seaduse (*RPKS*) § 47, mille lõike 1 punkti 1 järgi võib riiklikust pensionist teha kinnipidamisi täitemenetluse seadustiku alusel täidetava lahendi alusel.

TMS § 132 lõike 1 kohaselt ei arestita sissetulekut, kui see ei ületa ühe kuu eest ette nähtud palga alammäära suurust või vastavat osa nädala või päeva sissetulekust. 2024.a on ühe kuu töötasu alammääraks täistööajaga töötamise korral 820 eurot². Seega tuleb alati võlgniku sissetulekutele sissenõude pööramiseks (sh riiklikust pensionist kinnipidamiseks) kindlaks teha võlgniku kõik sissetulekud ning nende suurus kokku.

3. Kas on olemas uuringuid või andmeid, mis aitaksid hinnata sellise sissetulekupõhise trahvisüsteemi mõju riigieelarvele ja selle vastuvõetavust avalikkuse seas?

Süüdlase varalise seisundi kindlakstegemine on küllaltki keerukas ja aeganõudev tegevus. Kindlasti tuleb välistada olukord, kus tegelikku sissetulekut varjates on võimalik pääseda kergema karistusega. Ka välismaalastest süüdlastega tekivad probleemid, kuna nende sissetuleku kohta adekvaatsete andmete kogumine võtab aega. Siin ei saa lubada olukorra tekitamist, kus nad pääsevad sel juhul kergema karistusega kui Eesti kodanik.

Sissetulekutest sõltuva rahatrahvi kehtestamisel tuleb arvestada ka selle võimalikku majanduslikku mõju maksusüsteemile. Olukorras, kus osa isikuid varjab oma sissetulekuid, võib muudatustega kaasnev ebaõiglus seisneda just selles, et sellised isikud saavad väiksema rahatrahvi. Nii võib selline trahvisüsteem teatud isikuid hoopis rohkem motiveerida oma sissetulekuid varjama. Kuritegude puhul on ette nähtud võimalus tuvastada isiku sissetulekud, kui on alust eeldada, et ametlikult deklareeritu ei vasta tema tegelikule elatustasemele, kuid väärteomenetlusele kui eeldatavasti väiksema rikkumise eest ette nähtud kiirele menetlusele ei oleks sellise täiendava toiminguga lisamine mõistlik. Näiteks on nii kiir- kui lühimenetluse puhul ette nähtud, et menetlus viiakse kohtuvälise menetleja poolt lõpuni kohapeal, st neis menetlusliikides ei pruugi olla sissetuleku väljaselgitamine isegi tehniliselt teostatav.

Arvestada tuleb ka sellega, et liialt paljude muutujate arvestamine väärtegade eest määratava rahatrahvi suuruse üle otsustamisel (karistusseadustiku üldosast tulenevad piirid, haruseaduses konkreetse rikkumise eest ettenähtud karistusemäärad, sissetuleku tegur jne) võib kaasa tuua hoopis teist tüüpi ebavõrdsuse ning seada kahtluse alla õigusselguse põhimõtte järgimise. Rikkumise toimepanija peab ka ise olema võimeline hindama, milline karistus teda konkreetse rikkumise eest võib oodata.

Kõigi väärtegade puhul tegeliku sissetuleku põhisele rahatrahvi arvutamise süsteemile üleminek ei pruugi anda loodetud tulemusi, pigem võib see oluliselt raskendada keskmist sissetulekut teenivate isikute olukorda võrreldes kehtiva korraga. Kindlasti tuleb arvestada vajalike infosüsteemide arendamisega kõikide kohtuväliste menetlejate jaoks. Siinkohal on nende tehniline võimekus väga erinev, paremaks võib pidada Politsei- ja Piirivalve ning Maksu ja Tolliameti süsteeme, ent väärtegade kohtuväliseid menetlajaid on Eesti õiguses märgatavalt rohkem kui vaid PPA ja MTA.

² <https://www.riigiteataja.ee/akt/109122023005>

Ülaltoodud põhjendustest tulenevalt ei ole peetud käesoleval hetkel väärteomenetluses sissetulekupõhise rahatrahvi süsteemi veelgi põhjalikumat kuluanalüüsi põhjendatuks.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Liisa-Ly Pakosta
justiits- ja digiminister